יקרי מן קומי איקריה דבריי איקרי לא חשיב כלום מן קדם איקריה דבריי. אעירה שחר אנא הוינא מעורר שחרה שחרה לא הוה מעורר לי. והיה יצרו מקטרגו ואומר לו דוד דרכן של מלכים להיות השחר מעוררן ואת אמר אעירה שחר דרכן של מלכים להיות ישינין עד שלש שעות ואת אמר חצות לילה אקום [ז]והוא אומר על משפטי צדקך. ומה היה דוד עושה ר' פינחס בשם ר' אלעזר בר' מנחם היה נוטל נבל וכינור ונותנו מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם כדי שישמעו חבירי תורה. ומה היו חבירי תורה אומרים ומה אם דוד המלך עוסק בתורה אנו עאכ"ו. א"ר לוי כנור היה תלוי כנגד חלונותיו של דוד והיה רוח *צפונית מנשבת בלילה ומנפנפת בו והיה מנגן מאליו הה"ד [ט]והיה כנגן המנגן כנגן במנגן אין כתב כאן אלא כנגן המנגן הכינור היה מנגן מאיליו. מה מקיים רבי טעמא דרבי נתן ראש האשמורת התיכונה א"ר הונא סופה של שנייה וראשה של שלישית הן *מתכנות את הלילה. אמר ר' מנא ויאות מי כתיב תיכונות לא תיכונה קדמיתא לא מתחשבא דעד כדון ברייתא עירין: פיסקא וחכמים אומרים עד חצות: רבי יסא בשם ר' יוחנן [א]הלכה כחכמים רבי יסא מפקד לחברייא אין בעיתון מתעסקא באוריתא אתון קרייה שמע קודם חצות ומתעסקין מילתיה אמרה שהלכה כחכמים מילתיה אמרה שאמר דברים אחר אמת ויציב. תני הקורא את שמע בבית הכנסת בשחר יצא ידי חובתו בערב לא יצא ידי חובתו מה בין הקורא בשחרית ומה בין הקורא בערבית ר' הונא בשם רב יוסף מה טעם אמרו *אדם צריך לקרות שמע בביתו בערב

בשביל

תורה אור

מלכים ב ג

עין משפט נר מצוה

יד

א מיי' פ"א מהל' ק"ש ה"ט סמ"ג עשין יח טוש"ע או"ח סי' רל"ה ס"ג

פני משה

יקרי וכו'. וקרא הכי מידרש עורה כבודי מלפני כבוד בוראי ולפיכך אעירה שחר: והיה יצרו מקטרגו. ומפתה אותו: המנגן. משמע הידוע ומנגן מאליו: סופה של שנית. ובאיכה רבתי גרים ראשה של שנית וסופה של שלישית כלומר בשתי אשמורות האמצעות הוא מדבר שהן מתכנות את הלילה: אמר ר' מנא ויאות. בתמיה ומי כתיב תיכונות לא תיכונה כתיב דמשמע אחת: קדמייתא לא מתחשבא. כלומר אלא הכי בעינן לשנויי אליבא דר' דלעולם ד' משמרות הויין והא דכתיב התיכונה משום שהראשונה אינה בחשבון של שומרי המחנה לפי שעדיין הבריות ניעורין הן ואין דרכן להשים שומרים תחילת הלילה: אין בעיתון מתעסקין באורייתא. אם אתם רוצים להתעסק בתורה כל הלילה תזהרו לקרות שמע קודם חצות ואח"כ תתעסקו בתורה: מילתיה אמרה. שמעינן ממילתיה דס"ל שהלכה כחכמים דזמן קריאת שמע עד חצות: מילתיה אמרה. וש"מ עוד ממילתיה דס"ל שאומר דברים אחר אמת ויציב והיינו אמת ואמונה והם היו רגילין לומר גם בערבית אמת ויציב כל זאת כדמשמע לקמן דקאמר פתר לה באמת ויציב של שחרית אלמא דגם בערבית היו אומרים אמת ויציב וכלומר דע"כ דס"ל שאומרים פסוקים אחר ברכות ק"ש של ערבית קודם התפלה ואין חוששין לסמוך גאולה לתפלה בק"ש של ערבית משום דתפלות באמצע תקנום דאי לאו הכי מפני מה הזהירם על ק"ש בלבד ולא הזכיר להם כלום מתפלה אלא מפני שכבר התפללו תפלת ערבית מקודם א"כ מילתי' אמרה שאומר דברי' אחר אמת ויציב כלו' שאינו צריך לקרות שמע סמוך לשינתו ושלא יפסיק בדברים אחרים דהא אמר להם אתון קרייה שמע ומתעסקין בתורה א"כ אלמא דק"ש של ערבית לאו דוקא סמוך לשינה והא דקאמר אחר אמת ויציב לישנא דמתני' נקט בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק ומפני שמסיימין אחר ק"ש באמת נקט הכי ור' ייסא ס"ל דיכול לומר איזה דברים ופסוקים אחר ק"ש של ערבית והכי מוכח מדלקמן: בבית הכנסת. עם הציבור: בערב לא יצא ידי חובתו. כדאמרי' לעיל ריש ההלכה אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתו אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה: מה בין הקורא בשחרית ומה בין הקורא בערבית. כלומר ומפני מה באמת לא תקנו לקרות בערבית גם בבהכ"נ בזמנה ולא יהא צריך כל א' וא' לחזור ולקרות בביתו:

בשביל

מסורת הש"ס

ברכות ג: סנהדרין טז

בד"ו הגי' מתווכות

ברכות ד:

גליון הש"ס

ג והוא אומר על משפטי צדקך. ע' ביפה מראה בביאורו של צדקה שעשה ה' עם זקנו בחצי הלילה כמבואר במדרש רבה במדבר פט"ז וז"פ. בהכנס האריך בזה במראה"פ ונדחק :

מראה הפנים

והוא אומר על משפטי צדקך. אין זו תשובה על קטרוג היצה"ר דמה שייכות זה לזה אלא דנראה דסיום הדרשה היא וכמו וכן הוא אומר מיתפרש וכלומר דמייתי ראיה על זה שדורש דהיצה"ר היה מקטרגו והיכן מצינו רמז לזה לכך מסיים והוא אומר על משפטי צדקך כלומר דמדברי דוד בעצמו אנו למדין שהיצה"ר היה מפתה אותו והוא כבש את יצרו ולא שמע אליו וזהו שאמר חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך לפי שהוא כינוי ליצה"ר כידוע שאם אין יצה"ר אין כאן לא משפט ולא צדקה שהעונש והשכר באין ע"י יצה"ר ודוד המלך ע"ה היה מתפאר בעצמו שהיצה"ר אין בו כח להתגבר עליו ולפתותו אלא הוא מתגבר עליו וזהו על משפטי צדקך שבראת לנו היצה"ר למשפט ולצדקה ואע"פ שהוא מפתה אותי אני כובשו תחתי וחצות לילה אקום להודות לך. ולא תיקשי דא"כ אמאי לא נרמז זה בקרא דקדמו עיני אשמורות שהרי לפי הך תירוצא דר' נתן טפי רבותא איכא באשמורות שהוא קודם מחצות לילה דיש לומר דס"ל דאע"פ כן בשעה שהיה סועד סעודת מלכים ועם כל זה קם בחצות לילה איכא רבותא טפי משקם באשמורות כשהיה סועד סעודת עצמו לפי שמדרך סעודות מלכים להמשיך ביותר במעדנים ובמאכלים המביאין לידי שינה ולפ"ז נוכל לומר דמה"ט לא ניחא ליה להלמודא דידן למיפרק אליבא דר' נתן להני תרי קראי כדפריק הכא ולכאורה האי שינויא דהכא טפי מרווחא מדמשני התם שינויא דחיקי ע"ש בדף ג' ע"ב אלא דאפשר דסבירא ליה להש"ס דידן דלעולם טפי רבותא באשמורות הויא יותר מבחצות לילה ואע"פ שהיה סועד סעודת עצמו ואי איתא כהך שינויא דהכא הוה קשה דאמאי לא רמיזא התם וה"ל למימר קדמו עיני אשמורות להודות לך מה שאני מתגבר על משפטי צדקך ובהאי סברא הוא דפליגי הני תרי תלמודי הי מינייהו עדיף טפי וכדאמרן :

הלכה כחכמים. שיטתא דהאי תלמודא ס"ל דפליגי וכדאמר לקמן דפריך בפשיטות ור"ג פליג על רבנן וכו' ועיין לקמן ד"ה ורבן גמליאל. ובבבלי דף ח' ע"ב אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג. וכתב הרשב"א ז"ל דבלכתחילה פליגי ולר"ג אפי' לכתחילה יכול להתעכב עד שעה הסמוכה לעלות השחר והא דאמרי' בדף ד' ע"ב לעולם חכמים כר"ג ס"ל והא דאמרי עד חצות כדי להרחיק וכו' כדתניא חכמים עשו סייג כדי שלא יהא אדם בא וכו' דוקא באלו דברים שמביאין לידי פשיעה קאמר וכ"כ הרא"ש ז"ל והטור בסי' רל"ה. ומביא הרשב"א ראיה לדבריו מהאי דהכא דקאמר על הא דר' יסא מפקד לחברייא וכו' מילתי' אמרה שהלכה כחכמים ואי איתא דלר"ג אינו רשאי מחצות ולכן מאי קאמר זאת אומרת הלכה כחכמים דילמא כר"ג וכשא כ"ע מודו שצריך לכתחילה קודם חצות כך נראה לי אלא שלא כתב הרב אלפסי ז"ל ושאר הגדולים כן ונראה מדבריהם שכיון שנכנס בתוך זמנו אינו רשאי להתעכב אלא צריך לקרותה כפשטה דהכא ברייתא אדם בא מן השדה וכו' עכ"ל והביא הב"י שם מדבריו ז"ל. וכמה שכתב הב"י אדברי הרמב"ם וסמ"ג שפסקו דלכתחילה צריך לקרותה בזמנה משעת יציאת הכוכבים עד חצי הלילה ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא עלה עמוד השחר יצא וכו' דמשמע שהם מפרשים דהא דאיפסיקא בגמרא הלכה כר"ג היינו לאפוקי מר"א דאמר עד האשמורה הראשונה אבל במאי דאמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק וכו' הלכה כוותייהו וכו' והאריך ע"ש. אבל קשיא על פירוש הזה דאי הכי לימא הלכה כחכמים וממילא שמעינן לאפוקי נמי מדר"א ויותר נראה לומר דהם ז"ל היו מפרשים דמה דאמר שמואל הלכה כר"ג לאו דמכלל דחכמים דמתני' פליגי עליה אלא דאפירושא דר"ג בדברי חכמים דמתני' גופייהו קאי ולאפוקי דלא תפרש דפליגי ממש וא"כ הלכה כרבים אלא כלומר הלכה וכמו שפירש ר"ג אליבייהו דלא קאמרי עד חצות אלא כדי להרחיק מהעבירה וכמה דהשיב לבניו כדמפרש הש"ס לקמן שם והשתא אתי שפיר כהאי דלעיל דחכמים מודו לר"ג בדיעבד דיצא אם קרא קודם עלות השחר וכן ר"ג מודה לחכמים דלכתחילה יקרא קודם חצות ומצותה לקרותה בזמנה כך הוא לפסקתם ז"ל דלא פליגי ומהכא אין לנו להוכיח דר"ל דהאי ש"ס ס"ל דפליגי גם בלכתחילה כדמוכח בהדיא מדלקמן לשינויא קמא דמשני שנייא הכא שהיא לשינון ועיין לקמן ד"ה ור"ג פליג :

הקורא את שמע בבית הכנסת בשחר יצא וכו'. משמע בהדיא מהכא דשאני ערב משחר דבשחר היו קורין בעונתה ומה שקורין לפעמים אחר ג' שעות כהאי דלקמן בהלכה ד' ר' יוסי ור' אחא נפקן לתעניתא וכו' היינו כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת ואח"כ מה דאמר הכא ברים מכלתין על ק"ש דערבית אין קורין אותה בבהכ"נ בשביל לצאת י"ח וכו' היינו על כרחך דבערבית לא היו קורין כלל בעונתה בבהכ"נ והלכך קאמר הכא בערב לא יצא י"ח. ומעתה אין ראיה לפירוש ר"ת בתוס' להביא דרים מכלתין כמו שרצה בעל המאור ז"ל להביא ראיה לזה מהאי דלקמן ועיין בהלכה ד' עוד מזה ד"ה רבי יוסי ור' אחא :

מילתיה

פירוש מבעל ספר חרדים

והיה כנגן המנגן כנגן אין כתיב כאן אלא כנגן המנגן הכנור היה מנגן מאליו וכו'. והמנגן יתירא קרא דודאי כדאמר ועתה קחו לי מנגן ידוע הוא שהוא האיש המנגן אלא קרא אשמועינן דכנור עצמו היה רגיל לנגן מאליו. וקשה דפסוק זה כתיב באלישע ושמא גם אלישע היה לו כנור תלוי כדוד וכיון דכתיב בדוד עורה הנבל וכנור למדנו שגם הוא מתעורר הם על ידי הנבל וכנור. אי נמי כיון דקרא יתירא הוא אם אינו ענין לאלישע תנהו ענין לדוד דכתיב עורה הנבל וכניר בהדיא והאמר שזה הכנור שנגן האיש ההוא לפני אלישע לשמחו שתשרה עליו רוח הקודש הוא הכנור שהיה לדוד שהיה מנגן מאליו בחצות לילה: מה מקיים רבי שאמר שארבע משמרות הן. הרי תיכונה משמע שהיא בתוך שתים: אמר רבי הונא וכו'. כלומר דכל דבר יכונה מוגבל יש לו שתי קצוות וכל אחד מהם נקרא ראש. וכדאמר הכתוב ראש ראש אתני הלילה ממש קאי דהיינו סוף השנית וראש השלישית ושתי קצוות של זו ושל זו קרי ראש וקאמר דאז הקימו הנערים וגבי גדעון כתיב: מתווכות אותה. בה את נקודה אמצעית שבלילה חציה למעלה וחציה למטה: אמר רבי מנא ויאות מי כתיב תיכונות. כלומר תירוץ רב הונא יפה ונכון הוא אך קשה דהוה ליה למימר ראש אשמורות התיכונות דהא למר דראש אשמורות קרי לסופה של שניה וראשה של שלישית: לא תיכונה קדמיתא לא מתחשבא וכו'. לא כמו שאמרת אלא כלומר התירוץ הנכון לדעת רבי הא דכתיב התיכונה דמשמע דליכא אלא אחת לפניה ואחת לאחריה היינו דקרא לא חשיב אלא האשמורות שבני אדם ישנים שהם שלשה בלבד דראשונה בתחלת הלילה כולן עירין: פיסקא. אי בעיתון מתעסקא. לעסוק הרבה בתורה מתחלת הלילה לא תאחרו קרית שמע לקרותה אחר חצות: מילתיה אמרה. דהלכה כחכמים דאמרי במתניתין עד חצות ולא כרבן גמליאל ואיצטריך ללמוד סברת ר' ייסא ממה שצוה הלכה למעשה דממה שאמר לעיל בשם ר' יוחנן אין הוכחה דדילמא ליה לא סבירא ליה הכי אלא ספר דרבי יוחנן הוא דקאמר כן: מילתיה אמרה שאומרים וכו'. כלומר ועוד למדנו מהא דנוס ר' ייסא דאומרים דברים אחר אמת ויציב רגילין היו לומר אמת ויציב ערבית כמו בשחרית ואחריה השכיבנו ואיכא מאן דאמר לקמן שאין אומרים שום דבר אחר קרית שמע של ערבית אלא לישן מיד והיו קורין קרית שמע בברכותיה על המיטה. ומדאמר רבי ייסא דכשיעסקו בתורה אחר חצות יקדימו שמע קודם אעפ"י שאין ישנים עד שעה אחרת: תני הקורא וכו'. פי' מנהגם היה לקרות קרית שמע קודם תפלת ערבית כאדם שקורא בתורה כמו שאנו רגילין לקרות אשרי קודם תפלת המנחה ואחר כך מתפללין ערבית והולכין לבתיהם ומתשיכין וקורין קרית שמע בברכותיה ויוצאין בה ידי חובתן והיה מועיל להבריח המזיקין מן הבית ולא היו הולכין לבית הכנסת לקרותה והיינו דאמר בסמוך מאי טעמא אדם צריך לקרות קרית שמע בביתו בערב להבריח המזיקין ובברכותיה קאמר ולא היו סומכין גאולה לתפלה בלילה כדאמר בסמוך דהא דתני אין אומרים דברים אחר אמת ויציב בשחרית דווקא הוא כן כתב ה"ר דוד אבודרהם על ירושלמי זה: בשחר יצא ידי חובתו. אעפ"י שאין מקדימין כוותיקין אלא קורין אותה אחר הנץ החמה: בערב לא יצא. כדאמרינן לעיל ריש פרקין דהיו קורין אותה קודם צאת הכוכבים: מה בין הקורא שחרית וכו'. כלומר ודאי דלא נפיק בבית הכנסת מפני שמקדימין כדלעיל מכל מקום קשיא דלא תלה הדבר אלא במקום ולא בזמן דלימא הקורא קודם צאת הכוכבים לא יצא ומדלא תנה *במקום משמע דאפילו יצאו הכוכבים לא נפיק בבית הכנסת אלא צריך שתהיה קריאתה בביתו ומייתי לתרץ קושיא זו הא דרב הונא דהוא נמי הביא כך הברייתא ונתן טעם לדבר מה טעם אמרו אדם צריך דהכי משמעות הברייתא אי נמי

כך

ג"ל בזמן

שנויי נוסחאות

(סוי"ד) מנשבת בלילה ומנפנפת נכי"ל יוצאת בלילה ומצפצפת. (סוי"ע) מתכנות ד"ו מתווכות

חדושי רד"א

והיה מנגן מאליו כו'. נ"ב נמצאו לפ"ז אף בלילי שבת הי' כן כיון שהי' מנגן מאליו, משא"כ לדעת ר' פנחס וכו' שדוד הי' מנגן בו א"א לומר כ"א בימות החול ולא בלילי שבת ומשום שמא יתקן כלי שיר :

מילתיה אומרה שאומר דברים אחר אמת ויציב וכו'. נ"ב פי' דמותר לדבר אחר שקרא ק"ש וא"צ לשקוע גו שינתא אחר שקרא ק"ש וברכותיה שהרי ר' יוסי היה מפקד לחברייא והיו מתעסקין בתורה אחר שקראו ק"ש כי הטעם שקורין ק"ש בלילה הוא כדי לקרוא בזמן שכיבה ומטעם זה סבר ר' יוסי הקורא את שמע בערבית לא יצא י"ח מטעם שצריך לקרות בזמן שכיבה אבל אחר שקרא ק"ש אומר דברים וכו' משא"כ ר' הונא בשם ר' יוסף דסבר דקורין ק"ש בשעת שכיבה כדכתיב בשכבך והטעם להבריח את המזיקים ומשו"ה אף שקרא ק"ש בביה"כ לא יצא, דצריך לקרות בשעת שכיבה כדי להבריח את המזיקין וכו' :